

KISGYŐRI ROLAND

CIPRUS AZ ETNIKAI KONFLIKTUSOK KERESZTTÜZÉBEN

Ciprus a maga 9251 négyzetkilométerével Szicília és Szardínia után a harmadik legnagyobb, egyszersmind a legkeletibb földközi-tengeri sziget. Földrészek, vallások, kultúrák és civilizációk találkozásában fekszik: földrajzi értelemben már Ázsia része, civilizációs és kulturális tekintetben azonban mindenképpen Európához tartozik.

Kiváló geostratégiai helyzetéből adódóan számtalanszor vált különféle hatalmak¹ hódító törekvéseinek áldozatává. A sziget „lábainál” terül el szinte az egész Közel-Kelet. Hajóval könnyen elérhető Egyiptom, Izrael, Libanon, Szíriáról és Törökországról nem is beszélve.²

1974 óta egy 180 km hosszú, a Morphou-öböltől a Famagusta-öbölig, keletről nyugatra húzódó, közepén kicsit megnyúlt, de viszonylag egyenes demarkációs vonal szeli ketté, osztja meg nagyjából egyharmad-kétharmad arányban az országot (1. ábra). Északi oldalán török és ciprusi török, déli oldalán görög és ciprusi görög katonák néznek farkasszemet egymással, közöttük, az ütköző zónában az Egyesült Nemzetek békefenntartói cirkálnak, immár több mint 36 éve. Ciprus fővárosa, Nicosia a berlini fal lebontása óta a világ utolsó kettéosztott városa. Jelen tanulmány a ciprusi kérdésnek és legújabb fejleményeinek a bemutatásával kíván foglalkozni, elsősorban az etnikai törésvonalak többdimenziójú ábrázolására fókuszálva.³

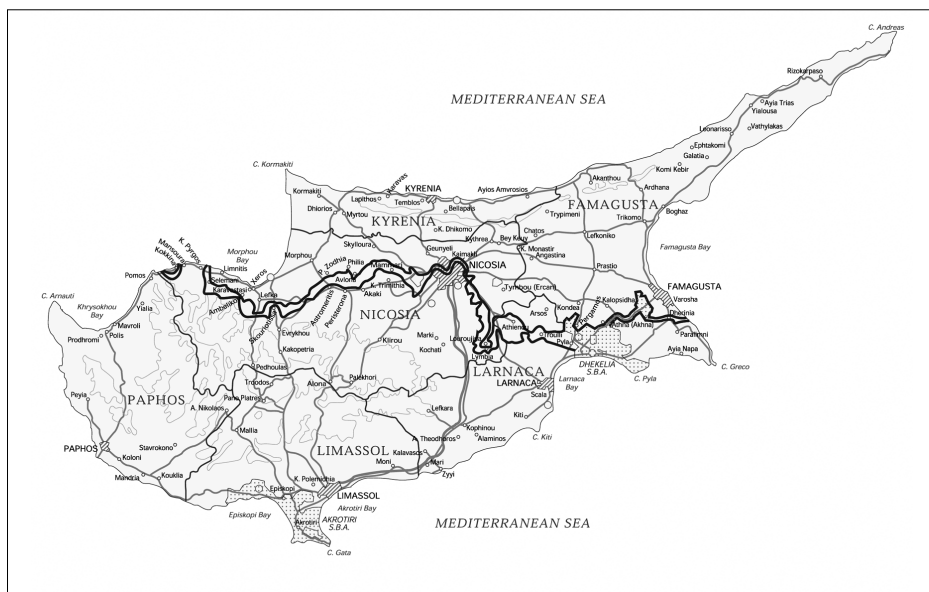
Küzdelem az önállóságért – egyesülés vagy szakadás

A görög-török konfliktus, amely nem egy esetben jelentősen túlnőtt a hasonló érdekszférák rivalizálásán, illetve a két nemzet alapvető kulturális különbözőségéből is fakadó szembenállásán, és háborús konfliktussá szélesedett, évszázados múltra tekinthet vissza.

Az újkorban a görög territórium a Bizánci Birodalom bukásával a 15. század folyamán az oszmán expanzió áldozatává vált. A stratégiai fontosságú, ugyanakkor jól védhető szigetvilág ellenben – elsősorban Velencének köszönhetően – még sokáig ellenállt a hódításnak. Ciprust – mely 1489-től velencei fennhatóság alatt állt – a törökök csupán 1571-ben⁴ tudták elfoglalni. A szigetre, mely történelme folyamán, fekvéséből is következően, számtalan-

szor cserélt gazdát, ettől kezdődően érkeztek nagyobb számban török betelepülők.

1. ábra
Ciprus az ütközőzónával

Forrás: http://www.cyprus-maps.com/maps/Cyprus_big.gif (letöltve: 2010. 09. 09.)

Annak ellenére, hogy az 1830-as *Londoni Jegyzőkönyv* az 1821-ben kezdődött szabadságharc lezárásaként elismerte a szabad és független görög állam létezését, az Oszmán Birodalom fennhatósága Cipruson egészen 1878-ig tartott, amikor az orosz–török háborút lezáró Berlieni Kongresszuson június 4-én Nagy-Britannia megkötötte a Portával az úgynevezett *Ciprus Egyezményt*. Ettől fogva a szultánnak, éves haszonbérlet fizetése fejében ugyan, de át kellett engednie „Kypros”-t a briteknek.⁵ Az újsütetű urak a nemzeti felszabadítás és önkormányzat helyett helytartót és szigorú adórendszert hoztak magukkal, lévén a ciprusiakkal fizettették meg „felszabadításuk” költségét. A Földközi-tenger keleti medencéjében kiemelkedő elhelyezkedésű sziget olyannyira megtetszett az angol hódítóknak, hogy az első világháború kitörését követően⁶ egyszerűen annektálták – amit az 1923. július 24-i *Lausanne-i Szerződésben* megerősítettek –, és 1925-ben koronagyarmattá is nyilvánították.

1929-ben megalakult a Ciprusi Nemzeti Radikális Unió, amely kimondottan az anyaországgal való egyesülést követelte. Két évre rá az általuk szervezett tiltakozó megmozdulások felkeléssé nőttek, melyet a britek egyiptomi csapatok segítségével levertek. 1931 és 1940 között a Sir Richmond Palmer

kormányzó regnálásáról elhíresült „palmerokrácia” szintén korlátozásokat hozott a ciprusi lakosság számára, gyülekezési- és a szakszervezetek működésének tilalmát eredményezve.⁷

1950. január 15-én a lakosság 82%-át kitevő görögök elsöprő többsége (95,7%-a) népszavazáson nyilvánította ki, hogy Görögországhoz kíván tartozni. A ciprusiak közel egy ötödét (18%-át) alkotó törökök – egy esetleges görög elnyomástól tartva – nemmel szavaztak. Az angolok merev ellenállásán természetesen zátonyra futott a törekvés, melyet ugyanakkor 1954-től kezdődően az anyaország is felkarolt.

1955-ben a görög lakosság a becenevén csak Digenisnek hívott Georgios Grivas tábornok és III. Makarios érsek vezetésével felkelt a megszállók ellen, „Enosis”-t, azaz a Görögországhoz való csatlakozást követelve. Nagy-Britannia újfent nem bírt egyedül a szabadságharcosokkal, és a sziget sorsára a jövőben nagymértékben kiható lépésre szánta el magát. Szembefordítva egymással a Cipruson élő nemzetiségeket, a helyi törökökből úgynevezett Antiterror Egységet szervezett. Ezzel egyidejűleg Törökország is fegyveres szervezetet hozott létre a ciprusi törökökből, immár kimondottan azzal a céllal, hogy a terület megosztását előmozdítsa. Az angol politika Ankarát is bevonta a helyzet megoldásába, utóbbi pedig felismerve a számára kínálkozó lehetőséget, 1956-ban már a szigetről a török szárazföld folytatásaként beszélt.⁸ Ciprus felosztása (törökül Taksim) tehát a nagypolitika szintjére emelkedett.

A felkelés elfojtását követően a brit uralom egészen 1960-ig állt fenn, amikor is a Nagy-Britannia, Görögország és Törökország között egy évvel korábban megkötött *Zürichi és Londoni Egyezmények* értelmében Ciprus – a szuverén angol katonai bázissterületek kivételével – függetlenné vált. Az új állam első elnöke III. Makarios lett.⁹ Az 1959-es *Londoni*, úgynevezett *Garanciaegyezmény* ellenben nemcsak megtiltotta a sziget számára, hogy részben vagy egészben valamely más állammal egyesüljön, de mindhárom (!) államot védőhatalmi státusszal ruházta fel, hogy a függetlenség felett őrködjön.¹⁰ A megállapodás természetesen a sziget megosztását is szigorúan tiltotta. A függetlenség 1960-as visszaszerzése tehát távolról sem oldott meg minden problémát. Sőt: az önrendelkezési jog gyakorlása a meglévő etnikai jellegű feszültségeket is a felszínre hozta.

A Ciprusi Köztársaság új államként alkotmányt is kapott. Az 1960-as alap-törvény és az új jogszabályok megszületése körül azonban komoly nézeteltérések alakultak ki a görögök és a törökök között. Utóbbiak kivonultak a kormányból és saját öngazgatást követeltek.¹¹ Az alkotmány ennek ellenére messzemenőig respektálta a helyi török kisebbség jogait. Vétójogot kaptak a választójoggal, a közösségi szervezeti szabályozással, illetve a honvédelmi politikával kapcsolatos törvényalkotásban.¹² Lakossági számarányuknál kedvezőbb elbírásban részesültek a főbb tisztségek elosztásakor, amely azt

jelentette, hogy arányuk a közszolgálatban és a rendőrségen belül 30%-ra, a hadsereg kötelékében 40%-ra volt tehető.¹³

Az újonnan visszanyert szabadsággal tehát nem teljesültek maximálisan a ciprusi görögök várankozásai. Jelentős részük továbbra is kitartott az anyaországgal való egyesülés mellett, melyet a ciprusi törökök természetesen el-leneztek. A két etnikum közötti zavargásoknak, illetve ezek elmérgesedésé-nek, azaz egy esetleges komolyabb polgárháború kirobbanásának 1964-ben az ENSZ-békefenntartók (UNFICYP)¹⁴ térségbe vezénylésével kívánta elejét venni. A kiváltó ok ezúttal a török kisebbség vétőjogának korlátozására irá-nyuló politikai szándék volt. Törökország újfent megpróbált hasznot húzni a helyzetből, és etnikailag homogén települések létrehozását ösztönözte. Szá-mos ciprusi török hagyta el ekkor otthonát, hogy a feltételezett nagyobb biz-tonságot nyújtó török enklávékba költözzön.¹⁵ A helyzet azonban tovább romlott, amikor 1964 augusztusában török repülőgépek ciprusi görögök által lakott falvakat bombáztak, melynek során a polgári lakosság számos tagja életét veszítette. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 193. sz. határozata ugyan ekkor még elérte hatását, és létrejött a fegyvernyugvás, de az etnikumokat elválasztó és a szigetet kettészelő úgynevezett Green Line már ekkor kialakult. A szi-getország fővárosát, Nicosiát is kettéosztották.

A ciprusi konfliktus 1974-ben eszkalálódott. A Dimitrios Ioannidis dan-dártábornok és Phaidon Gizikis elnök-hadseregtábornok által vezetett kato-nai rezsim Görögországa a ciprusi kormányzat háta mögött 1971-ben meg-egyezett Törökországgal, hogy a *status quo* alapján felosztják a szigetet és ki-ki magához csatolja az őt megillető részt.¹⁶ Az anyaországi görög junta által támogatott és tisztjei által irányított ciprusi nemzeti gárda 1974. július 15-én katonai puccsot robbantott ki és eltávolította a hatalomból a ciprusi görögök és törökök között párbeszédet sürgető Makarios elnököt. A zavargások, etni-kai összecsapások, illetve törökellenes pogromok véget vetése, továbbá a szi-get egészének vélelmezett görög csatlakozása megakadályozása érdekében Törökország július 20-án a katonai beavatkozás mellett döntött. A saját etni-kumuk iránti védőhatalmi jogra hivatkozó törökök az általuk csak „Ciprusi Béke Hadműveletnek”,¹⁷ vagy más néven „Atilla (!) Hadműveletnek”¹⁸ ne-vezett akcióban 28 nap alatt megszállták az ország 36,7%-át. Az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa 1974. július 20-án kelt 353. sz. határozatában elítélte az inváziót és a területi integritás visszaállítása mellett a megszálló csapatok azonnali kivonására szólított fel, egyben felhívta Görögországot,¹⁹ Törökországot és Nagy-Britanniát, hogy haladéktalanul kezdjenek tárgyalá-sokat a béke helyreállításáról. A szembenálló felek között kialakított ütköző-zónába az UNFICYP békefenntartó alakulatai kerültek.

Az anyaországi török vezetést természetesen a *Londoni Garanciaszerződés* nem hatalmazta fel katonai agresszióra, mint ahogy arra sem, hogy a meg-szállt területeken tartósan berendezkedjék, s ezzel megossa a szigetet. A tö-

rök csapatok viszont nemcsak hogy nem távoztak, hanem hozzávetőleg 162 000 ciprusi görögöt űztek el az általuk megszállt területekről. Az eltűntek száma mintegy másfélezerre tehető. Válaszreakcióként 50 000 délen élő török is északra menekült.

A sziget széttagoltságát, vagyis a kialakult *status quó*t előbb az 1975-ben életre hívott Ciprusi Török Szövetségi Állam, majd az 1983. november 15-én Rauf Denktas elnök által kikiáltott Észak-Ciprusi Török Köztársaság szentesítette. A Biztonsági Tanács 1983. november 18-i 541., és egy évre rá az 550. számú határozatában elítélte, jogellenesnek és érvénytelennek nyilvánította ugyan az utóbbi proklamációt, felszólítva egyben az összes tagállamot az elismerés megtagadására, de ettől a helyzet mit sem változott. Annyira a nemzetközi közösség intését figyelmen kívül hagyta. Törökországon kívül egyébiránt mind a mai napig az ENSZ egyetlen tagállama sem ismeri el a megszállt területen létrehozott államot. Az ENSZ békefenntartók által ellenőrzött Green Line alkotja napjainkban is az ütközőzónát a két országrész között.

Ezt a gyakorlatilag a két hadsereget elválasztó tűzszüneti vonalat kísérlete meg átlépni 1989. március 19-én ciprusi görög nők egy, „Az asszonyok hazatérnek” elnevezésű csoportja. A tiltakozó menet Nicosiából Lymbia felé vonult, ahol egy kisebb csapatnak sikerült az ütközőzónát, illetve a török hadsereg vonalait is átlépni. Néhány tüntetőt letartóztatott a ciprusi török rendőrség, de pár óra elteltével szabadon bocsátották és átadták őket az ENSZ képviselőinek a fővárosban.²⁰

Az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa egyébiránt két évvel később újfent kísérletet tett a ciprusi kérdés, vagyis a görög–török etnikai konfliktus rendezésére, s egyben Ciprus megosztottságának felszámolására, de az 1991-es (716. sz.), a sziget politikailag egyenrangú szektorok föderatív átalakítására irányuló határozata nem talált visszhangra.

EU-csatlakozás és az Annan-terv

Remény a változásra a Ciprusi Köztársaság európai uniós csatlakozásával²¹ kapcsolatban, illetve azt megelőzően adódott. A Közösség nem kívánta a megoldatlan helyzetet a szigettel együtt integrálni, vagyis a terület egyesítését a csatlakozás előtt kívánták megtörténné tenni. 1997. december 13-án az Európai Tanács döntött a csatlakozási tárgyalások következő év március 30-i megkezdéséről a közép- és kelet-európai államok mellett a Ciprusi Köztársasággal is. A folyamat elindításától a ciprusi helyzet megoldását is remélni lehetett, annak ellenére, hogy az EU-külgyminiszterek 1998. márciusi edinburghi találkozásán határozat született a belépés és megosztottság kérdésének különválasztásáról.²²

A felek közötti megmerevedett álláspontok is mozdulni látszottak. 2001-ben az északi és déli rész vezetője, Rauf Denktas és Glafcos Klerides elnök megállapodott a sziget újraegyesítését célzó tárgyalások megkezdéséről. Az Európai Tanács is 2002 júniusában, Sevillában arra az álláspontra helyezkedett, hogy sokkal előnyösebb egy újraegyesített Ciprus belépése, és az Unió támogatja az Egyesült Nemzetek vezetőjének a cél érdekében kifejtett törekvéseit. Az EU tagállamainak vezetői is az érintett felek közötti párbeszéd erősítését óhajtották, a probléma mielőbbi kielégítő megoldásának érdekében. Ennek fejében az északi rész jelentős pénzügyi megsegítését is felajánlották. Az észak-ciprusi török kormányzat azonban 2003 júniusában visszautasította a folyósítani kívánt 11 millió eurós közösségi segélyt, attól tartva, hogy annak elfogadása esetén a terület uniós ellenőrzés alá kerülne. Günter Verheugen bővítési biztos ennek ellenére a 2004–2006-os időszakra kilátásba helyezett további 190 millió eurós támogatást, ha elősegítik a szigetország területi egyesítését. Brüsszeli becslések szerint a sziget jelentősen szegényebb északi felének gazdasági felzárkóztatása 2 milliárd euróba kerülne. 2004 áprilisában az egyesülés megvalósulása esetére az unió 875 millió eurót irányzott elő.

Ha másért nem is, saját gazdasági túlélésük szempontjából létkérdés lenne a török ciprusiak számára a helyzet normalizálása. Az egyedül Törökország által elismert államuk ugyanis önállóan életképtelen, jelentős mértékben rá vannak szorulva Ankara segítségére. Az el nem ismertségből ugyanis egyenesen következik a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok elégtelen volta is. Jellemző példa: az itt megtermelt áruk (élelmiszerek) kizárólag törökországi közvetítéssel, törökországi termékként juthatnak el az Európai Unió piacaira.

Az ENSZ is folyamatosan kísérletet tett a helyzet megoldásának előmozdítására. 2002 végén az 1999 óta a kérdésben meglehetősen aktív főtitkár, Kofi Annan próbálta meg a szituációt normalizálni. Az általa közzétett, többször is átdolgozott, úgynevezett Annan-terv²³ két állam föderációjában látta a kiutat. A 2004. március 31-én bemutatott ötödik, egyben végső verzió egy szuverén „Ciprusi Egyesült Köztársaság”²⁴ megteremtését tűzte ki céljául, mely két egyenrangú államból állt volna. A görög rész némi területgyarapodást könyvelhetett volna el, lévén a sziget területének 7%-ával kívánták kárpótolni.

Az állam irányítását, a törvényhozó és végrehajtó hatalmat is abszolút arányosan szándékoztak megosztani. A kétkamarás parlament 48 fős szenátusát fele-fele arányban, a szintén 48 fős képviselőházat a lakosság számarányának megfelelően választották volna, de úgy, hogy egyik tagállam se jusson a képviselők számának egynegyedénél kevesebb mandátumhoz. Az állam élére (végrehajtó hatalomként) elnöki tanácsot terveztek, hat, a szenátus által választott és szavazati joggal rendelkező személy, illetve ha a parlament

ügy határoz, több döntési jogkörrel nem rendelkező tag részvételével. A tanács egy tagja elnöki (államfő), egy pedig alelnöki (kormányfő) pozícióval rendelkezett volna, 20 hónapig betöltve tisztségét.

A terv ugyanakkor meglehetősen korlátozta az északra visszatérni szándékozó görög lakosság jogait. Előírta ugyanis, hogy a ciprusi görögök aránya az elkövetkező 19 évben nem haladhatja meg az északi lakosság 18%-át. Más olvasatban ez úgy is értelmezhető, hogy az elképzelés legalizálni kívánta a török katonai intervenció eredményezte *status quó*t. Az pedig, hogy Törökország EU-s csatlakozása esetén ez az akadály megszűnne, szintén a ciprusi török jelenlét erősítését jelenti. Egyébiránt a határidő lejárt, illetőleg Ankara uniós tagsága esetén sem haladhatta volna meg a görögök aránya a 33%-ot. A terv görög elfogadásának esélyeit tovább rontotta, hogy a déliek alapvető állampolgári jogait megsértve kikötötte, hogy az északi részen csak török származású ciprusiak vehetnek részt a kétkamarás országgyűlés felsőházának számító szenátusi választásokon, illetve görögök csak akkor szerezhettek ott ingatlant, ha annak jövedelmi szintje elérte a déli rész 85%-át. Utóbbi irányelv görög szempontból a tulajdonviszonyok bebetonozását jelenti, lévén ez az arány 2005-ben 30%-ra volt tehető.

A görögök tulajdonjogát egykori birtokaik egyharmad részére helyre kívánták állítani, a maradék kétharmad részre vonatkozóan kártalanítást irányoztak elő. Ennek költségeit ugyanakkor a ciprusi görögök adóbefizetéseiből fedezték volna, mivel Ankarát ezzel nem kívánták terhelni. A szándék tehát meglehetősen drasztikusan védte a ciprusi törökök érdekeit. Mindez részben érthető, hiszen könnyű belátni, hogy a déliek könnyűszerrel felvásárolnák a politikai és gazdasági embargó miatt teljesen elszegényedett és magas munkanélküliséggel sújtott észak-ciprusi területek jelentős részét.

Az ENSZ-főtitkár elképzelése egyébiránt egyáltalán nem foglalkozott az illegálisan Cipruson tartózkodó török telepések kérdésével. Annyit állapított meg csupán, hogy hozzávetőleg 85 000 török bevándorló maradhat a szigeten, akik a ciprusi állampolgárságot is megszerezhetik.²⁵ 2003-ban az illegális betelepülők száma meghaladta a 119 000 főt. Mindez az ország küszöbön álló uniós tagsága esetén természetesen azt is jelentette, hogy közel 100 000 török az Európai Közösség állampolgárává is válhatott volna, rajtuk keresztül Ankara befolyását is erőteljesebben érvényesítve, nem is beszélve arról, hogy a rendezésnek ez a módja konzerválni kívánta Ciprus jelenlegi etnikai megosztottságát.

A görögök egyébként az Annan-terv elfogadásáért cserébe éppen ezt, az 1974 óta a szigetre költözött törökök, illetve a 35 000 fős török hadsereg távozását is követelték. Az utóbbihoz természetesen, részben a hely stratégiai fontossága, részben a presztízssérelem elkerülése miatt, Ankara vonakodik hozzájárulni. Napjainkban is 30-35 000 főnyi haderő állomásozik a szigeten, az Európai Unió tagállama közvetlen szomszédságában.

A sziget politikai egyesítésének tervezete tehát az Annan-koncepció szerint jelentős érdeksérelemmel járt volna a ciprusi görögök számára, pozitívan diszkriminálva a törököket. A terv megvalósulása esetén a görögök önrendelkezési joga is csupán korlátozva érvényesült volna, mivel továbbra is az érvényben lévő garanciaszerződés nagyhatalmai bábáskodnának a sziget felett, beleegyezésük nélkül az alkotmányt sem lehetne megváltoztatni. Ciprust ugyanakkor az elképzelés – a demilitarizálás koncepciójának jegyében – megfosztotta az önálló hadseregállítást, ezzel az önvédelem jogától. Az egyesült állam még teljes jogú európai uniós tagság esetén is részben egy, az unión kívüli országtól, Törökországtól függött volna, melynek a teljes csapatkivonást és a további katonai beavatkozás tilalmát sem írták elő egyértelműen. Összességében elmondható, hogy a főtítkár terve – annak minden kompromisszumra és a felek közötti kiegyezésre törekvő szándéka ellenére – a ciprusi görögök számára hátrányosabb viszonyokat teremtett volna, mint ami a függetlenség kivívásakor, 1960-ban létrejött.

Természetesen a másik oldalon is adódtak ellenvélemények. Maga az államelnök is a törökök legfőbb igényeit figyelembe vevő tervezet elfogadása ellen agitált. Rauf Denktas, lévén Észak-Cipruson az ottani görög kisebbségnek politikai jogokat kellett volna adni, nem kívánta az elképzelést népszavazásra bocsátani.²⁶ Az elnök a tárgyalások folyamán azzal is megpróbálkozott, hogy felajánlotta az ütközőzóna közvetlen közelében fekvő Famagusta átengedését annak fejében, hogy a görögök ismerjék el hivatalosan ciprusiaknak a Törökországból érkező betelepülőket. A területi „engedmény” természetesen jelképesnek volt tekinthető, hiszen a görög fél nemleges választát előre borítékolni lehetett.

A lakosság jelentős része azonban nem kívánta elszalasztani a kínálkozó lehetőséget, vagyis azt, ha a megegyezés elmaradása miatt kimaradnak az EU bővítésének újabb hullámából. 2003. február végén a ciprusi törökök 59,6%-a támogatta, 33,8%-a pedig ellenezte az ENSZ rendezési tervét.²⁷ Nicosia törökök által lakott felében utcai demonstrációkra²⁸ is sor került, Denktas elnök lemondását követelve, akinek személyében a görögökkel való kiegyezés akadályát látták. 2004. április elején a Ciprusi Köztársaság elnöke, Tasszosz Papadopoulos is az egyesítést célzó elképzelés elutasítására bízott. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy a terv állandósítaná a szigetország fennálló megosztottságát.

Egy héttel azután, hogy a ciprusi görögök aláírták a 2004. május 1-jétől uniós tagságot jelentő athéni szerződést, 2003. április 23-án sor került a demarkációs vonal megnyitására. A ciprusi török kormányzat egyoldalú lépése mindazonáltal meglehetősen jelképesnek²⁹ tekinthető: az átkelőket reggel 9 és éjfél között használhatták, és a görögöknek útlevelükkel kellett igazolni magukat. A demarkációs vonal mentén a görög rendőrség pedig ellenőrző pontokat állított fel. A nyitás tehát nem jelentette sem a szögesdrótakadályok

eltávolítását, sem pedig a két terület közötti fal leomlását. Mégis: csupán az első napon mintegy háromezer „ciprióta” kelt át, hogy 1974 óta először látogasson haza, keresse fel a sziget másik felét.

A politikai véleménykülönbségek ellenére, egyfajta sajátos kompromisszumként 2004. április 24-én a sziget mindkét részén népszavazást tartottak, melyen a várakozásokkal megegyező eredmény született. A ciprusi törökök 65%-a elfogadta,³⁰ a görögök 76%-a viszont elutasította az Annan-tervet. Mindez azt is jelentette, hogy az újraegyesítésre irányuló törekvések kudarcot vallottak, a nemzetközi – ENSZ, EU, USA – politikai akarat nem bizonyult elégségesnek. 2004. május 1-jén a Ciprusi Köztársaság önmagában lett az Európai Közösség tagja. Két nappal a referendumot követően azonban a ciprusi kormányzat gesztust tett, mellyel a reális kompromisszumok mentén végrehajtott rendezési szándékát kívánta deklarálni. Intézkedéseket javasolt a törökök anyagi megsegítése és támogatása érdekében, melyek révén azok is élvezhették volna a csatlakozás nyújtotta előnyöket.

Újabb fejlemények – egy végtelen történet

Két év szünet elteltével, 2006-ban folytatódtak a tárgyalások, sajnálatos módon azonban ekkor sem túl sok eredménnyel. Július 3-án az ENSZ nicosiai képviselőtén Papadopoulosz elnök és Mehmet Ali Talat, az Észak-Ciprusi Török Köztársaság új államfője értekezett, ezúttal a konfliktusok során eltűnt lakosság sorsáról, illetve a sziget esetleges újraegyesítésének módozatairól. A két vezető keret-megállapodást kötött ugyan egy kétövezetes föderáció elvén alapuló rendezésről, de a gyakorlatban előrelépés nem történt. Ismét felvetődött az Egyesült Nemzetek közvetítésének lehetősége, Ibrahim Gambari főtitkár-helyettes bevonásával. A megbeszélések 2007 szeptemberében folytatódtak, de újfent a korábbi eredménnyel záródtak.

A megmerevedett helyzetet súlyosbítja az, hogy ha bármilyen, a közeledés irányába mutató esemény történik, azt egyik vagy másik fél egyből tompítani igyekszik, annak súlyát, jelentőségének mértékét kisebbítve. 2007. január 9-én a ciprusi török lakosság egy csoportja „jó szándékának jeléül” áttörte az úgynevezett Lokmaci-barikádot, amely a hatvanas évek etnikai összetűzései óta a megosztottság szimbólumává vált. Március 8-án a túloldalon lévő görögök is – a könnyebb átjárhatósággal indokolva – bontani kezdték a két felet elválasztó fal egy részét. Néhány nappal később Papadopoulosz viszont már Ankarához fordult, hogy az „egyoldalú” lépésre kvázi válaszként, vonja ki csapatait az övezetből, az átkelő nyitottá válása érdekében. A török katonák jelenléteig ugyanis a polgári lakosság számára továbbra is tiltva volt az érintett területre történő belépés.

Ahogy a fenti szituáció is mutatja, a ciprusi kérdés megoldása nem történhet meg Törökország akarata nélkül. A Ciprusi Köztársaság az ellenségeskedéseket félretéve, uniós csatlakozását követően, 2004 novemberében tárgyalásokat kezdeményezett Ankarával. Papadopoulosz a török uniós törekvések kapcsán a Közösség decemberi csúcstalálkozója előtt tisztázni kívánta a fennálló nyitott kérdéseket. Törökország ugyanis – az északot sújtó kiközösítés válaszként – nem ismeri el a déli Köztársaságot. Az EU-tag Ciprus véleménye ugyanakkor jelentős súllyal eshet latba a belépést illetően, arról nem is beszélve, hogy vétőjogával élve akár gátat is szabhat a török integrációs törekvéseknek. A kompromisszumkészség jeleként ugyanakkor a ciprusi görög állam nem kívánta túlzottan kihasználni alkupozícióját, és némi fenyegetőzést leszámítva támogatásáról biztosította Ankarát, nem feledve célját, a csapatkivonást, illetve az etnikai arányok megváltoztatása céljából betelepített törökök hazaköltöztetését. Megoldás, egyezség azonban nem született. Törökország csupán arra volt hajlandó, hogy az 1963-as, közte és az EGK között kötött társulási megállapodáshoz kiegészítésként 2005. július 29-én aláírja a tárgyalások megkezdésének alapfeltételül szabott, úgynevezett *Ankara-jegyzőkönyvet*. Erre azért volt szükség, mert ez az egyezmény terjesztette ki Ankara és az EU között 1996 óta fennálló vámuniót a 10 újonnan csatlakozott államra. Törökország ugyanakkor a ratifikálás elmulasztásán túl magyarázatot is fűzött a jegyzőkönyvhöz, melyben leszögezte, hogy annak aláírása részéről nem jelenti a Ciprusi Köztársaság elismerését. A megmerevedett török álláspont miatt hiába követelte az Európai Parlament³¹ is, hogy Ankara ismerje el a Köztársaságot. Ennek ellenére 2005. október 3-án mégis megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások Törökországgal.

Ankara ugyanakkor természetesen elvben nem ellenezte sem Ciprus egyesülését, sem pedig ezáltal az északi rész uniós csatlakozását – a két egyenjogú állam, két egyenjogú közösség, vagyis az ENSZ terve alapján. Sőt Recep Tayyip Erdogan kormányfő a téma csúcsra járatásának időszakában, azaz 2004. május 1-je előtt, nyilatkozataiban a ciprusi török többségi véleményt önmagára nézve kötelezőnek tartotta. Tudta persze, hogy az anyaországi török politikai és katonai körökben jól mozgó Rauf Denktas elnök ellenzi az egyesülést, másrésztől pedig hasznot is húzhatott volna az újraegyesítésből. Észak-Ciprus EU-ba történő belépése egyfelől legitímálta volna az 1974-es katonai beavatkozást³² és egyet jelentett volna az államalakulat elismerésével, másfelől pedig ezáltal komoly hídfőállásra tett volna szert az Európai Közösség irányában, precedenst teremtve ezzel Ankara csatlakozása számára.

A kérdést illetően természetesen a görög anyaország is hallatta hangját, hiszen Törökország mellett Görögországnak is számottevő befolyása van a sziget közösségeire, politikájuk alakulására. Athén 2008 elején támogatásáról biztosította a török EU-s csatlakozást, amennyiben az teljesíti Brüsszelnek

tett ígéreteit. Kosztasz Karamanlisz görög kormányfő, aki közel fél évszázad után az első görög vezető volt, aki a Törökországba látogatott, mindezt Ankarában jelentette ki.

Jól indult ugyanakkor a 2008-as év a déli Köztársaság számára. Január 1-jétől a ciprusi fontot felváltotta az euró, és a tavasz is új reményekkel kecsegtetett. Az egyesítést inkább ellenző Papadoluloszt – aki 2003-tól 2008 februárjáig volt Ciprus államfője – a kommunista Dimitrisz Chrisztofiasz váltotta az elnöki³³ poszton, és megválasztását követően egyből találkozást kezdeményezett Mehmet Ali Talat ciprusi török elnökkel. Az új görög vezető Michael Moller ENSZ ciprusi különmegbízottat kérte fel a találkozó megszervezésére. A két elnök megegyezett, hogy három hónapon belül újakezdik a sziget újraegyesítését célzó tárgyalásokat. Megállapodtak abban is, hogy munkacsoportokat állítanak fel az újraegyesítés részleteinek kidolgozására, illetve Nicosia – és egyben a sziget – egyik legjelentősebb átkelőhelyének, az óvárosi Ledra utcai átjáró megnyitására (a létező öt mellé). A határ itt végül április 3-án nyílt meg.

Chrisztofiasz a választások előtt egyik fő célkitűzésének a sziget széttagoltságának felszámolását tekintette. Pártja, a kommunista AKEL hagyományosan jó kapcsolatokat ápolt a szintén baloldali Talattal. Utóbbi egyébiránt már 2008-ra jósolta az ENSZ korábbi föderációs terve alapján megalkotandó újraegyesítési szerződés létrejöttét. Az új elnök megválasztása egyben a ciprusi görögök véleményének gyökeres megváltozását is jelentette.³⁴ Októberben heti rendszerességű egyeztetésről határoztak, a tárgyalások felgyorsítása végett. A létrejövő szövetségi államot azonban mindkét fél másképp képzelte el, saját érdekeinek megfelelően. A görögök erős szövetségi kormány létrehozása, a törökök pedig a konföderáció mellett foglaltak állást.

A biztató feltételekben 2009 elején változások következtek be. Az észak-ciprusi kormányzó balközép Török Köztársasági Párt (CTP) vereséget szenvedett a választásokon, melyek győztese a Nemzeti Egységpárt (UBP) lett.³⁵ Utóbbit hagyományosan az újraegyesítés ellenzőihez szokás sorolni. A választások természetesen nem érintették Talat elnök pozícióját, de egyértelműen számolni lehetett lehetőségeinek beszűkülésével. Törökország azonban nyomást gyakorolva az új erőkre, nemcsak a tárgyalások folytatása, hanem azok mielőbbi befejezése, illetve év végi határidővel népszavazás megtartása mellett foglalt állást.³⁶ Ankara minden valószínűség szerint komolyan számolhatott egy számára – és uniós csatlakozási esélyei számára – meglehetősen kedvezőtlen politikai fordulattal. A siker előmozdítása érdekében még egy esetleges török csapatkivonást is kilátásba helyezett.³⁷

Újabb vitát váltott ki, hogy a 2009-es európai parlamenti választásokon az északi fél részt vegyen-e, s ha igen, hogyan. Az uniós tag Ciprusi Köztársaság amellettt érvelt, hogy a törökök a déliek listáira voksoljanak. A török vezetés viszont eltökélten és sikeresen ragaszkodott ahhoz, hogy a nekik járó

mandátumok betöltetlenek maradjanak. Az elnökök 2010. január közepén és végén, illetve márciusban többfordulós, úgynevezett intenzív megbeszéléseket folytattak a „semmilyen sem állapotunk meg, amíg mindenben meg nem állapotunk” elv szellemében. A tárgyalások középpontjában a kormányzat, illetve a hatalom megosztásának kérdése állt.

Tavasszal belpolitikai csatározások függvénye lett a ciprusi kérdés. A 2010. áprilisi elnökválaszon Mehmet Ali Talat próbálta – a helyzetet némileg, bár nem teljesen alaptalanul kisarkítva – önmagát a probléma megoldása egyetlen zálogként feltüntetni. Az ellenjelölt, Dervis Eroglu kormányfő körül a görögökkel kevésbé szimpatizáló erők tömörültek.³⁸ Eroglu a két állam konföderációjának híveként a kiegyezési politika lassúságát és kvázi eredménytelenségét is ellenfele szemére vetette. A részben csalódott választók végül a kormányfőt választották elnöknek,³⁹ aki a várakozásokkal ellentétben a tárgyalások folytatását ígérte. Döntését „segíthette”, hogy Erdogan török kormányfő is kifejezte óhaját az etnikai megosztottság megszüntetésére, még a 2010-es évben.

Az egyeztetések új fejezete májusban, júniusban és júliusban íródott, ekkor a tulajdonjogi, továbbá Chrisztofiasz elnök javaslatára a bevándorlással, menekültjoggal és állampolgársággal, illetve Famagusta kikötőjének megnyitásával kapcsolatos kérdéseket állították előtérbe. A görög vezető felvetette egy, az ENSZ égisze alatt megrendezésre kerülő, az összes érintett fél bevonásával megtartott nemzetközi konferencia összehívását is, a ciprusi probléma megoldása érdekében. Döntés, határozat semmilyen témában sem született, csupán arról, hogy a tárgyalások nyár végén és ősszel folytatódnak.

Törésvonalak

A sziget északi és déli territóriumai közötti legfőbb szembenállás abban áll, hogy a görög állam illegális entitásnak tartja török szomszédját, amely a Ciprusi Köztársaság saját területén jött létre. A török hadsereg inváziója és az 1983-as unilaterális függetlenségi deklaráció merőben új helyzetet hozott létre, a demarkációs vonal ezért egyszerre fizikai és szociális határ is, amely a ciprusi görög és török közösséget elválasztja egymástól.

Az új szituáció a görög fél olvasatában véget vetett egy több mint 300 éves harmonikus kapcsolatnak, és menekülésre készítette lakóhelyéről a görög népesség 28%-át.⁴⁰ Az 1974-es katonai intervenció tehát alapjában véve változtatta meg Ciprus etnikai viszonyait. A sziget 36,7%-ának megszállása egyfajta kényszerű „lakosságcsere” is maga után vont. 162 000 görögöt űztek el északról, a jelenleg is nyilvántartott görög eltűntek száma 1479 fő. Az északi rész nemzetiségi képe is teljesen megváltozott. 50 000-re tehető azon törökök száma, akik a déli részről az Ankara által ellenőrzött övezetbe menekültek,

ahová az anyaország anatóliai területéről 119 000 további török érkezett. A bevándorlókat a görögök letelepedési engedélyük nélküli, azaz illegálisan a szigeten tartózkodóknak tekintik, és ahogy fent már utaltunk rá, igyekeznek mindent elkövetni hazatoloncolásuk érdekében. A helyzetet súlyosbítja, hogy utóbbiakat a görögök által hátrahagyott ingatlanokba költöztették, akik ezáltal jelentős vagyonvesztést szenvedtek, és a politika jelen állása szerint nem sok esélyük van a hazatérésre. Az eredeti török ciprusi lakosság arányát ugyanakkor a munkanélküliség, illetve a megélhetési körülmények jelentős romlása, valamint a privilégiumokat élvező új telepésekkel való konfliktus által előidézett kivándorlás is tovább csökkentette. Az újonnan érkezők azonnal munkavállalási engedélyt és építőipari munkalehetőséget kaptak, továbbá alacsonyabb bérekkel is elégedettek voltak.

A sziget régi török lakossága is ellenérdekelt tehát a zömében alacsony iskolázottságú, eltérő hagyományokkal rendelkező anyaországiak számának túlzott növekedésében, pozíciójuk előtérbe állításában. 2003 júniusában a ciprusi török Patrióta Unió Mozgalom (Patriotic Union Movement) az Európai Tanácshoz és az Európai Emberi Jogi Bírósághoz fordult, hogy egyfelől tiltsák meg a betelepülők részvételét a decemberben esedékes választásokon, másfelől pedig a ciprusi kérdés megoldásáig ne kaphassanak állampolgárságot. Rajtuk kívül mások is meglehetősen egyértelműen adtak hangot véleményüknek: 2002-ben 1600 ciprusi török folyamodott útlevélért a déli görög köztársaság hatóságaihoz, és a kérvényezők száma feltehetően azóta sem csökkent látványosan. Az Észak-Ciprusi Török Köztársaság tehát még az anyaország gazdasági és katonai támogatása ellenére is egyre kevésbé vonzó saját – régi – polgárai számára.

A 116 000 főre (1974 előtt a lakosság 18%-ára) tehető ciprusi török közösség napjainkra hozzávetőleg 58 000 polgárt veszített.⁴¹ Ciprus északi részén az egykori őslakos törökök így az emigráció és a betelepítések következtében kisebbségbe kerültek, napjainkra egy régi állampolgárra két új telepés jut. Pontosabban kifejezve: jelenleg 162 000 bevándorolt, és 88 100 „régii” török ciprusi él a szigeten. A betelepülés intenzitását az úgynevezett regisztrált szavazók számának növekedéséből is le lehet mérni. 1976 óta, amikor a megszállást követően először tartottak szavazást, a választójoggal rendelkezők száma közel megkétszereződött.⁴² A folyamatoknak azonban nemcsak, hogy nincs végük, de az utóbbi években új sebességi fokozatba kapcsolnak. 2004 óta mintegy 40 000 ember érkezett az északi közösségbe,⁴³ akik illegális voltak okán a görögök szerint nem jogosultak sem bármilyen „északi típusú” állampolgárságra, sem pedig szavazati jogra.

1974-ben a ciprusi görög lakosság nagy része elhagyta ugyan a megszállt övezetet, azonban néhány helyen egyfajta enklávét alkotva még maradt egy-egy közösségük. Ez a nagyjából 20 000 fő azonban a restriktív török politika következtében fokozatosan elvándorolt és a déli térfélen keresett menedéket.

Így alakult ki a görög veszteség 162 000 fős nagyságrendje, amely a megszállt rész népességének 70%-át adta.

A Ciprusi Köztársaságot 2008-ban⁴⁴ 769 900 fő lakta, egy százalékos növekedési rátával. Az itt élő törökök lélekszáma 2000 fő. A városi-falusi lakosság arány 70:30% arányban oszlik meg. Az országban további 3600 szír-arámi maronita és 1300 örmény is él.

A sziget északi részen a 2006-os legutolsó felmérés 256 644 főt regisztrált.⁴⁵ Az török lakosság etnikai homogenitását az itt (Karpas-félsziget, Rizo-karpaso) élő nagyjából 500-700, az idősebb generációhoz tartozó görög egyáltalán nem veszélyezteti. A délről elmenekült-elköltözött törökök előszere-ttel hoztak létre saját települést, melynek elnevezése régi otthonukra emlékezteti őket. Az idősebbek görögül is beszélnek, a Karpas-félsziget néhány falvában a fekete-tengeri pontoszi tájszólás is előfordul. A szigeten összességében a ciprusi görög (az újgörög egy dialektusa) és a török nyelv mellett arabul és angolul is kommunikálnak. Az arab egy dialektusát Ciprus északi csúcsának falvaiban a maroniták használják. A Kormakitisben beszélt helyi arab verzió a göröggel keveredett. A maroniták északon különleges státuszt élveznek, mely lényege abban áll, hogy mentesültek a katonai szolgálat alól. A fiatalok ezt messzemenőig ki is használják, és elsősorban a déli országban keresnek munkát. E népcsoport különlegessége abban is megmutatkozik, hogy javarészt katolikusok és közösségük érseki székhellyel is rendelkezik a szigeten. A Ciprusi Köztársaság hivatalos nyelve egyébiránt a görög és a török, míg északon csupán az utóbbi.

Az ENSZ-katonák biztosította ütközőzóna által kettéosztott főváros déli, görögök által lakott részén mintegy 313 400, északi török területén 75 000 fő él. A brit katonai támaszpontokon (Akrotiri és Dekelia) 7500 angol teljesít szolgálatot, de itt él további 7000 ciprusi görög is. Az ENSZ UNFICYP kontingense nagyjából 900-1000 főt számlál. A Cipruson élők (tartózkodók) összlétszáma így kevéssel ugyan, de meghaladja az egymillió főt (1 039 000).

A sziget vallásilag is megosztott: összlakosságának 77%-a ortodox keresztény, 21%-a muzulmán. A déli rész zömmel a görög ortodox egyházhoz tartozik. Ehhez járul még a maroniták, a római katolikusok (a mintegy 300 fő a jeruzsálemi patriarchátus alá van rendelve), illetve a moszlimok (hivatalosan 380 fő) csekély létszáma. A török területen a lakosság döntően muzulmán, akik szinte kizárólag a szunnita irányzathoz sorolhatók, 460-500 görög ortodoxsal és 170 maronitával. A katolikusok két közössége saját apostoli nunciatúrával is rendelkezik; a nuncius illetékessége a Szentszék itteni diplomáciai képviselője mellett a Szentföldre is kiterjed.

Fájó pontnak számít és rendkívül megosztja a lakosságot az a „kulturpolitika”, mellyel a törökök az északi rész görög emlékeit kezelik. A katonaság bevonulása során számos bizánci templomot romboltak le vagy fosztottak ki, avagy alakítottak át mecsetté. Az emlékműveken nem végeznek állagmegőr-

zést, ami miatt azok rohamosan pusztulnak. Jelentős értékeket csempészték külföldre és adtak el a nemzetközi fekete műkincspiacon. Sajnálatos módon mind a mai napig tetten érhető a sziget görög kulturális örökségének szisztematikus és szándékos megsemmisítésére irányuló tendencia.⁴⁶ További tüske a görög ciprusiak szemében, hogy az északiak török neveket adnak az eredetileg görög falvoknak és városoknak.

Megoldatlan probléma az északról elmenekült-elűzött görögök birtokainak kérdése, akik tulajdonába 1974 előtt az északi terület mintegy 78%-a tartozott, és amely kezdetben szabad préda volt a helyükre költözött lakosság és a katonaság számára. Az ingatlanok, földbirtokok jogi helyzete mind a mai napig szabályozatlan. Kártalanítás, kompenzáció nem történt, sőt, az embargo ellenére brit és más európai polgárok⁴⁷ is ingatlanokat szereztek a területen. Viszont érthető, ha az elűzöttek, akik nem költözhetnek vissza otthonaikba, nem kívánnak beletörődni egykori tulajdonuk elvesztésébe, és minden tőlük telhető eszközzel vissza kívánják azokat szerezni. Helyzetük természetesen nem túl irigylésre méltó: északon óriási építkezések kezdődtek, ami szinte visszafordíthatatlanná teszi a folyamatokat. Némi bizakodásra adhat okot számukra, hogy a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bíróság elítélte Törökországot egyebek mellett az emberi jogok Észak-Cipruson való megsértéséért,⁴⁸ illetve a görög menekültek hazatérésének megtagadásáért,⁴⁹ és egy 2005. decemberi ítéletében felszólította a törökországi kormányt az elmenekült görögök kártalanítása feltételeinek kidolgozására. A nem jogerős határozat három hónapos határidőt adott Ankarának.⁵⁰ A török válasz természetesen minden esetben elutasító volt.

A két etnikum alkotmányban is rögzített alapjogait összevetve szemléletes képet kapunk a Ciprusi Köztársaság és az északi államalakulat közötti alapvető különbségekről. Az 1983-as, jelenleg is hatályos ciprusi török alkotmány⁵¹ preambulumban kimondja, hogy a ciprusi török nép a török nemzet elválaszthatatlan részét alkotja, és létében érezte magát fenyegetve azóta, hogy 1878-ban „elszakították” az anyaországtól, és amely terrorizmustól és elnyomástól szenvedett mindaddig, amíg a „hős török fegyveres erők” „béke-hadművelete” fel nem szabadította. Az őslakosság és a történeti jog kérdését mellőzve tehát „államuk” és létük kiindulási pontja az oszmán impérium időszaka. A Ciprusi Köztársaság szerintük görög államot kívánt létrehozni, rasszista, terrorista és más elnyomó módszerekkel a pánhellén terjeszkedés jegyében, eltérve az 1960-as alkotmányban lefektetett elvektől.

Az Észak-Ciprusi Török Köztársaságot alaptörvénye területében és népében oszthatatlannak nevezi, melynek hivatalos nyelve a török, de büntetőjogi kérdések kifejtése, így például a letartóztatások, büntetések kiszabása kapcsán kimondja, hogy minden emberrel azon a nyelven kell közölni letartóztatásának, illetve megbírságolásának okát, amit megért. Bíróság előtt azonban már nem használható más nyelv, mint a hivatalos, amennyiben az vala-

ki számára nem érthető, úgy megilleti a tolmács igénybevételének joga. Egyéb lehetőség a töröktől eltérő nyelv használatára nem adódik.

Az alkotmány egyéni szinten az általános demokratikus alapjogokat, szabadságjogokat biztosítja, de egyéni vagy kollektív etnikai-nemzetiségi jogokat nem említ. Az individuális jogérvényesítést a nemzet biztonságának érdeke (például az utazáshoz és a lakhely megválasztásához való jog kapcsán) ugyanakkor korlátozhatja. Kimondják a vallásgyakorlás szabadságát is, de a vallásoktatást állami felügyelet és ellenőrzés alá rendelik.

A ciprusi görögök által számtalanszor kritikával illetett történelmi-kulturális emlékek állagmegőrzésére vonatkozó gyakorlat ellentétes az észak-ciprusi alaptörvényben foglaltakkal, amely ezen értékek védelmét az állam kötelességének nevezi és azt is deklarálja, hogy még az elpusztult és összeomlott műemlékek helyére sem lehet mást építeni.

Az északon élő görög vagy egyéb kisebbségek önszerveződésének, esetleges nemzeti érdekérvényesítési jogának, hovatovább elszakadási törekvéseinek – melyről természetesen szó sem esik – politikai szinten is gátat szabnak azzal, hogy a pártok tevékenysége nem irányulhat az állam területi egysége és függetlensége ellen, és támogatást sem kaphatnak külföldről.

A Ciprusi Köztársaság által garantált kisebbségi alapjogokat az 1960-ban életre hívott alkotmány⁵² szabályozza. Két államot alkotó közösséget nevesít, a görög származású és anyanyelvű, görög kulturális hagyományokkal rendelkező és a görög ortodox egyházhoz tartozó állampolgárok, illetve a török származású és anyanyelvű, török kulturális hagyományokat ápoló muzulmán vallású állampolgárok összességét. A két közösségen kívül esők helyzetét később kívánták szabályozni. Az alaptörvény a szabad vallásgyakorlás jogának megteremtése mellett egyéb vallási csoportokat is elismer, melyek létszáma eléri az 500 főt.

Az alkotmány kötelezi az államot minden közjogi aktusnak a két hivatalos nyelven való közzétételére, továbbá szabad nyelvhasználatot biztosít az igazságszolgáltatás – és az élet minden egyéb – területén, de kétnyelvűséget ír elő a fizetőeszközök és bélyegek megszövegezésének esetében is. A bíróságokon megengedi az angol nyelv használatát is. A közösségek önkormányzati joga mellett hozzájárul továbbá, hogy – közintézmények esetében csak munkaszüneti napokon – az állampolgárok bármikor kitehethik a ciprusi zászló mellé a görög vagy török lobogót is, és a két közösség tagjai megünnepelehetik saját nemzeti ünnepeiket.

Az alkotmány garantálja az állampolgárok szabad mozgási- és költözködési jogát a sziget egész területére. Korlátozást csupán a zárt (brit katonai) övezetek tekintetében rendel el. A kétnyelvű oktatás megszervezését az önkormányzatok (kommunális kamarák) hatáskörébe utalja.

A Ciprusi Köztársaság élén az elnök és alelnök áll, akik bármely etnikai csoport sorából kikerülhetnek. A végrehajtó hatalmat a hét görög és három

török miniszterből álló tanács gyakorolja, akiket az elnök és az alelnök egy-mással egyetértésben kinevez. A törvényhozó hatalmat az ötvenfős parlament gyakorolja, amely kétharmad-egyharmad arányban áll görög és török képviselőkből. Az országgyűlés, melynek elnöke görög, alelnöke pedig török, a képviselők abszolút többsége szavazatával – beleértve a török honatyák legalább egyharmadát is – oszthatja fel magát. A törvényhozó hatalom azonban jelenleg eltér az 1960-as alkotmánytól. A nyolcvanfős egykamarás országgyűlés napjainkban 56 görög ciprusi képviselőt számlál, 24 üresen hagyott hely ugyanis a ciprusi törökök számára van fenntartva.

Az alaptörvény szerint a kétezer fős ciprusi hadsereget 60:40, a rendőrséget 70:30%-os arányban görögökből és törökökből kell létrehozni, és előírja továbbá, hogy mindkét etnikum alapjoga az anyanyelvű rádió- és televízióközvetítés. A két etnikum közötti közeledést elősegítendő, a ciprusi görög parlament 2003 júliusában törvényt hozott a görög-török házasságok engedélyezéséről. A vegyes házasságok tilalma 1960 óta állt fenn.

Összességében elmondható, hogy a Ciprusi Köztársaság, illetve az Észak-Ciprusi Török Köztársaság egymástól gyökeresen eltérő jogokat biztosít állampolgárai számára. A déli állam elismeri és széleskörű, az alaptörvényében is garantált jogokkal ruházza fel a török kisebbséget, de szabad vallásgyakorlást tesz lehetővé a többi etnikum számára is. Az államalkotó közösséggé emelt ciprusi törökök az élet minden területén érvényesülhetnek, elméletben nem korlátozhatja őket semmilyen joghatóság. Észak ezzel szemben merőben más joggyakorlatot folytat. Egyfelől nem ismer el semmiféle etnikai csoportot sem önálló entitásnak, másfelől pedig a szabad valláshasználaton, illetve a rendkívül korlátozott nyelvhasználaton kívül semmilyen lehetőséget sem biztosít a kisebbségi lét önkifejezése számára.

Epilógus

A sziget etnikumai nyelvükben, vallásukban, kulturális hagyományaikban és szokásaikban eltérnek egymástól, mindazonáltal a legfőbb törésvonalak a közjogi kérdést (Észak-Ciprus elismerése), a menekültek egykori tulajdonát, továbbá a bevándorlók problematikáját illetően húzódnak közöttük. Utóbbi az őshonos és az új törökök jelentős részét is szembeállítja egymással.

A legfőbb görög sérelmek orvoslásával, követeléseik kompromisszumos kielégítésével a két etnikum közötti feszültségek jelentősen enyhíthetők lennének. Az azonban nem tekinthető konszenzusnak, ha csupán a török fél akarata, elvárása teljesül. A ciprusi török vezetés ugyanakkor, amíg Ankara jóindulatát, katonai és pénzügyi támogatását bírja, önszántából nem fogja a problémákat érdemben kezelni. Pusztán önerőből mellesleg nem is lenne képes rá.

Más lenne persze a helyzet, ha az Európai Unió Törökország csatlakozásának alapfeltételéül – egyebek mellett – a ciprusi kérdés megoldását is elérné. Persze Ankara nem egy alkalommal Brüsszelértésére adta, hogy erővel nála semmit sem lehet elérni, és ha tabuit döntenek,⁵³ akkor inkább a bezárkózást választja. Az sem véletlen persze, hogy hasonló mentalitás jellemezte a Denktas-éra „kompromisszumkészségét”. Erőteljes ráhatás nélkül pedig, mint azt az *Ankara-jegyzőkönyv* is megmutatta, Törökország akarata érvényesül. Az idő pedig a törököknek dolgozik: sem a sziget, sem annak északi területe nem végtelen nagyságú és befogadó-, illetve eltartó-képességű. Amilyen intenzitású viszont a betelepülés, illetve az építkezések mértéke, félő, hogy a görögök hazatérési vágya belátható időn belül okafogyottá válik, és az etnikai széttagoltság fennmarad. Ciprus megosztottsága minden valószínűség szerint a közeljövőben sem fog megváltozni.

Az 1974 óta eltelt idő ugyanakkor a szigetlakók egy részének gondolkodására, önmeghatározására is hatást gyakorolt. Egységes Ciprus-tudatról, etnikai hovatartozásról természetesen nem beszélhetünk. Az északról származó görögök azonban nem egy esetben már cipriótának vallják magukat, míg az őshonos déliek kitaranak görög eredetük mellett. Annak feltárása érdekében, hogy a török népességen belül fellelhetőek-e hasonló, és talán hosszútávon a meg egyezés irányába ható folyamatok, további kutatások szükségeltetnek.

A sziget tehát nem tehet mást, mintsem vár. Vár arra, hogy a rajta élők végre megbékéljenek, kiegyezzenek egymással. Vár talán arra is, hogy Afrodité újra eljőjön és rendet tegyen. A szikla, melynek lábainál a monda szerint kiemelkedett a habokból, a görög térfélre esik. Nyelvi problémái tehát, legalábbis kezdetben, nem lennének.

Felhasznált irodalom, dokumentumok

AXT, Heinz-Jürgen: Das Zypernproblem bleibt in der EU auf der Tagesordnung. In: REITER, Erich (szerk.): *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik*, Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, Hanburg, 2003.

ÁGOSTON Zoltán: Kommunista békejobb Cipruson, *Magyar Nemzet* 2008. március 1. <<http://www.mno.hu/portal/546000?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)

The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2004. március 31.

The Constitution of the Republic Cyprus, 1960. július 6.

Constitution of Turkish Republic of Northern Cyprus, 1983. november 15.

GALLÓ Judit: Görög-török dilemmák és Ciprus EU-csatlakozási folyamata, *Kisebbségkutatás*, 2003/4.

GYÖRGY Attila: Leomlottak a határok, *Magyar Nemzet* 2003. április 24., <<http://www.mno.hu/portal/142054?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)

- KAMMEL, Arnold: Der Zypernkonflikt. In: Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik (szerk.): *Grenzenlose EU*, Lit Verlag, Wien, 2007.
- KISGYÓRI Roland: Die Armenierfrage. In: Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik (szerk.): *Grenzenlose EU*, Lit Verlag, Wien, 2007.
- Kommando für internationale Einsätze des BM für Landesverteidigung, *Der Zypernkonflikt* <http://www.bmlv.gv.at/archiv/a2001/zypern/zypern_doku.pdf> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- KUN Enikő: 45 éve vált Ciprus önálló, de megosztott állammá, *National Geographic* 2005. augusztus 16. <<http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=5413>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- LOIZIDES, Neophytos G.: *Greek-Turkish Dilemmas and the Cyprus EU Accession Process. Security Dialogue* 2002, Prio Sage Publications, 33(4).
- The Press Statement of Prime Minister Ferdi Sabit Soyer on the tentative results of 2006 population and housing census*, 2006. május 5.
- REUTER, Jürgen: Zypern. Der Zypernkonflikt – Hauptproblem beim EU-Beitritt der geteilten Mittelmeerinsel, *Welt-Report* März/ April 2003.
- SITKEI Levente: Ankara EU-tagsága a tét Észak-Cipruson, *Magyar Nemzet* 2010. április 17. <<http://www.mno.hu/portal/707791?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- THEOPHANOUS, Andreas: *The Cyprus Question and the EU. The Challenge and the Promise*, Nicosia, 2004.
- Treaty of Guarantee between the Republic of Cyprus and Greece, the United Kingdom and Turkey*, 1959. február 19, London.
- TZERMIAS, Pavlos: *Geschichte der Republik Zypern*, A. Francke Verlag, Tübingen, 2004.

Jegyzetek

- ¹ A már Kr. e. 7000 körül lakott szigetre Kr. e. 1200-tól érkeztek görög akhájok, akik hellenizálták az addig szétszórt városállamokat. Föníciaiak, asszírok, perzsák és egyiptomiak küzdöttek a területért, melyet egészben először (Kr. e. 310-ben) az egyiptomi Ptolemaioszok, majd (Kr. e. 58-ban) a rómaiak kebeleztek be. A Római Birodalom 395-ös kettészakadásakor Kelethez, Bizánchoz került, majd 1191-től a kereszties hadjáratok hátszországa, vezetői birtoka lett. A Velencei Köztársaság 1489-ben szerezte meg. L. bővebben TZERMIAS, Pavlos: *Geschichte der Republik Zypern*, A. Francke Verlag, Tübingen, 2004.
- ² A sziget 105 km-re nyugatra fekszik Szíriától, 75 km-re délre Törökországtól, 380 km-re északra Egyiptomtól. A legközelebbi görög pont, Rodosz, 380 km-re nyugatra található. A kontinens görög földje 800 km távolságban fekszik.
- ³ A továbbiakban az „észak”, „északi rész”, „Észak-Ciprus” és hasonló kifejezéseket, lévén az ENSZ nem ismeri el az 1974-es katonai intervenció következményeként létrejött török alakulatot, a Ciprusi Köztársaság kormányzati-közigazgatási ellenőrzése alól kikerült terület megjelölésére kívánjuk használni.

- 4 Az oszmánok 1570-ben támadták meg a szigetet, és uralmuk kiterjesztését 20 ezer nicosiai lakos lemészárlásával, a templomok, paloták és középületek kifosztásával kezdték.
- 5 Cserébe az angolok a törököket támogatták az orosz hódító törekvések ellenében.
- 6 1914. november 5.
- 7 Bővebben L.: <http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/0/de020800c01914bbc2257028003fbcdb?OpenDocument&ExpandSection=2&Highlight=Palmer#_Section> (letöltve: 2010. 09.09.)
- 8 KAMMEL, Arnold: Der Zypernkonflikt. In: Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik (szerk.): *Grenzenlose EU*, Lit Verlag, Wien, 2007, 270–271. p.
- 9 Alelnök a ciprus török Fazil Küçük lett.
- 10 Treaty of Guarantee between the Republic of Cyprus and Greece, the United Kingdom and Turkey. 1959. február 19, London. <<http://www.kypros.org/Constitution/treaty.htm#B>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- 11 KUN Enikő: 45 éve vált Ciprus önálló, de megosztott állammá, *National Geographic* 2005. augusztus 16. <<http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=5413>> (letöltve: 2010. 09.09.)
- 12 THEOPHANOUS, Andreas: *The Cyprus Question and the EU. The Challenge and the Promise*, Nicosia, 2004, 27. p.
- 13 KAMMEL: *i.m.*
- 14 United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP). Az ENSZ 1964. március 4-i, 186. sz. határozata hozta létre és immár több mint 35 éve fennáll.
- 15 THEOPHANOUS: *i.m.*, 28. p.
- 16 Kommando für internationale Einsätze des BM für Landesverteidigung: *Der Zypernkonflikt*, 17. p. <http://www.bmlv.gv.at/archiv/a2001/zypern/zypern_doku.pdf> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- 17 Kibris Baris Harekati.
- 18 A Török Fegyveres Erők az „Atilla (vagy Attila) Harekati” megjelölést használták.
- 19 Görögországban a katonai rezsim július 24-én megbukott, így konkrét segítséget nem tudott nyújtani.
- 20 Loizidou Törökország ellen ügye. Az 1995. március 23-án kelt ítélet összefoglalását L.: <<http://www.lb.hu/embjog/ej000995.html>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- 21 Ciprus még a török intervenció előtt, 1972 decemberében társulási megállapodást kötött az EU elődjének számító EGK-val, ami 1973. június elsején lépett hatályba.
- 22 REUTER, Jürgen: Zypern. Der Zypernkonflikt – Hauptproblem beim EU-Beitritt der geteilten Mittelmeerinsel, *Welt-Report*, März/April 2003, 31. p.
- 23 The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 2004. március 31. <http://www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_April2004.pdf> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- 24 United Cyprus Republic,
- 25 KAMMEL: *i.m.*, 282. p.
- 26 AXT, Heinz-Jürgen: Das Zypernproblem bleibt in der EU auf der Tagesordnung. In: REITER, Erich (szerk.): *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik*, Verlag E. S. Mittler & Sohn, Hamburg, 2003, 285. p.

- ²⁷ Új határidő a ciprusi rendezésre, *Magyar Nemzet*, 2003. 03. 01., <<http://www.mno.hu/portal/131068?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ²⁸ 2002. december 26-án Nicosiában 30 000 ember tüntetett az elnök lemondását követelve. 2003. január 14-én 10 000, december 11-én 20 000 ciprusi török demonstrált a fővárosban a sziget újraegyesítéséért.
- ²⁹ Kiprosz Kriszosztomidesz, a Ciprusi Köztársaság kormányzóvivője az eseményt egy megszálló rezsim figyelmenytelenségének nevezte. L.: GYÖRGY Attila: Leomlottak a határok. *Magyar Nemzet*, 2003. április 24. <<http://www.mno.hu/portal/142054?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ³⁰ Az illegálisan a szigeten tartózkodó török telepesek is szavazhattak.
- ³¹ Az EP a Ciprusi Köztársaság mellett az 1915-ös örmény népirtás megtörténtének elismerését is kérte az ország tényleges csatlakozása előtt.
- ³² Erdogan 2008 júliusában személyesen vett részt a török intervenció évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen.
- ³³ Chrisztofiasz 2008. február 28-a óta állam- és kormányfő, lévén a köztársaság elnöki demokrácia.
- ³⁴ ÁGOSTON Zoltán: Kommunista békejobb Cipruson. *Magyar Nemzet*, 2008. március 1. <<http://www.mno.hu/portal/546000?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ³⁵ A Nemzeti Egységpárt (UBP) a voksok 44,06, a Török Köztársasági Párt (CTP) pedig 29,25 százalékát szerezte meg.
- ³⁶ Ez irányú tervét Abdullah Gül török elnök 2009 júliusában, Ankarában közölte a ciprusi törökök vezetőjével.
- ³⁷ Erdogan 2010. március 2-án a sajtó képviselői előtt kijelentette, hogy „egy bizonyos idő után ezek a csapatok kivonhatók”, illetve „senkinek sem kell és szabad kétségbe vonni Törökország őszinteségét.” L.: <<http://www.mno.hu/portal/698291?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ³⁸ SITKEI Levente: Ankara EU-tagsága a tét Észak-Cipruson. *Magyar Nemzet*, 2010. április 17. <<http://www.mno.hu/portal/707791?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ³⁹ Április 18-án Mehmet Ali Talat a szavazatok 42,85 százalékát tudta megszerezni, Derwis Eroglu pedig a voksok 50,38 százalékát kapta meg.
- ⁴⁰ Bővebben L.: <<http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/All/516F94AA34E837F0C22570290038A651?OpenDocument>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁴¹ Bővebben L.: <<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5ABD64A4C8EEF8F7C2256D6D001F334B?OpenDocument>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁴² A regisztrált szavazók száma a következőképp alakult: 1976 – 75 781, 1981 – 84 693, 1985 – 94 277, 1990 – 103 100, 1995 – 113 398, 2000 – 126 678, 2005 február – 147 249, 2005 április – 147 823, 2006 május – 151 635. Bővebben L.: <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/cyprus06_en/cyprus06_en?OpenDocument> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁴³ Bővebben L.: <<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/5ABD64A4C8EEF8F7C2256D6D001F334B?OpenDocument>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁴⁴ A német külügyminisztérium adatai alapján. <<http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Laenderinformationen/01-Laender/Zypern.html>> (letöltve: 2010. 09. 09.)

- ⁴⁵ The Press Statement of Prime Minister Ferdi Sabit Soyer on the tentative results of 2006 population and housing census. 2006. május 5. <<http://nufussayimi.devplan.org/population%20%20and%20housing%20%20census.pdf>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁴⁶ Bővebben L.: <http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/berlinembassy.nsf/DMLcyquest_de/DMLcyquest_de?OpenDocument> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁴⁷ Bővebben L.: <<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C0872092FC133645C2256D6D001E9265?OpenDocument>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁴⁸ LOIZIDES, Neophytos G.: *Greek–Turkish Dilemmas and the Cyprus EU Accession Process. Security Dialogue 2002*, Prio Sage Publications, 33(4) vol. 429–442. p. Idézi: GALLÓ Judit: Görög–török dilemmák és Ciprus EU-csatlakozási folyamata. *Kisebbségkutatás*, 2003. 4. szám, <http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatatas/kk_2003_04/cikk.php?id=1072> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁴⁹ Bővebben L.: <<http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/C0872092FC133645C2256D6D001E9265?OpenDocument>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁵⁰ A határozat 2005. december 23-án született. L.: <<http://www.mno.hu/portal/326760?searchtext=Ciprus>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁵¹ Constitution of Turkish Republic of Northern Cyprus, 1983. november 15. <<http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/main/polsyst/constitution/>> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁵² The Constitution of the Republic Cyprus. 1960. július 6. <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/constitution_en/constitution_en?OpenDocument> (letöltve: 2010. 09. 09.)
- ⁵³ Amikor az 1915-ös örmény népirtás beismerését (!) próbálta Európa a csatlakozási tárgyalások feltételül szabni, azonnal beleütközött Törökország elutasító és integrációellenes magatartásába. L.: KISGYŐRI Roland: Die Armenierfrage. In: Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik (szerk.): *Grenzenlose EU*, Lit Verlag, Wien, 2007.